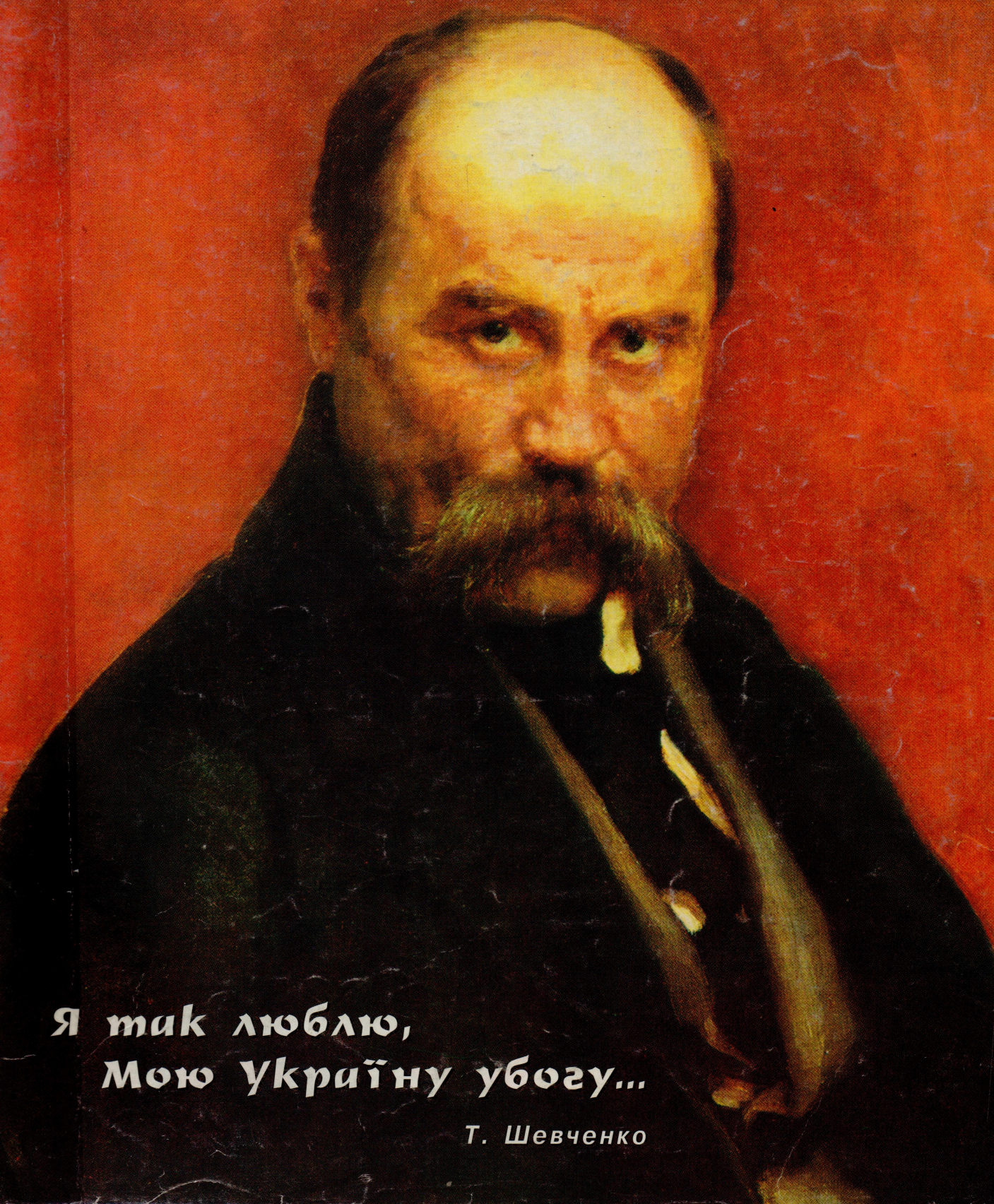

Щомісячний науково-
педагогічний журнал
ISSN 0131-6788

ВРігна ШКОЛА

3'98

Я так люблю,
Мою Україну убогу...

Т. Шевченко

Під впливом соціально-економічних змін в Україні почалося цілеспрямоване відродження культурної спадщини народу, а разом з ним і зростання зацікавленості школярів, учнів, студентів традиційними видами народних промислів. Нові технології трудового навчання спираються на принцип варіантності програм, методів і організаційних форм освіти. Програми з трудового навчання типові і вони містять обов'язковий мінімум вимог до виховання, освіти і навчання. Складаючи календарні плани відповідно до регіональних вимог, учителі зберігають основні вимоги до знань, умінь та навичок. Щоб їх досягти, необхідно постійно поновлювати та удосконалювати наявне обладнання, оскільки не кожна школа має змогу нині придбати нове.

Трудове навчання, як відомо, повинно спрямовуватись на розвиток творчих задатків школярів, розвивати здібності до конструювання, удосконалення вже відомого. Сучасним вимогам і потребам в нинішніх умовах відповідає ручна художня праця.

Формуючи у дітей естетичний смак, емоційне ставлення до навколишнього середовища, вона завжди активізує думку, розвиває потяг до трудової діяльності, творчості, виробляє вміння та навички при виконанні виробів декоративно-прикладного характеру.

В.Сухомлинський, Л.Ронделі та інші провідні педагоги-дослідники звертали увагу на зв'язок функції руки та розумового розвитку особистості. Зокрема, В.Сухомлинський зауважував, що руки мовби дисциплінують розум: виховують самоконтроль і почуття думки до точності, тонкості, краси. Заняття з ручної художньої праці вимагають не стільки фізичних зусиль учня, скільки розумових здібностей, вміння абстрагуватися, здійснювати точні рухи, доброго окоміру, координації рухів, художнього смаку.

Перетворення звичайних навколишніх предметів: скалок, посуду, скла, плодкових кісточок, глини, шматочків деревини, металу та інших матеріалів у художньо осмислені образи допомагає забезпечити естетичне виховання особистості. Завдяки ручній художній праці відбувається удосконалення багатобразних діяльних здібностей суб'єкта: сенсорно-чуттєвої сфери, механізму емоцій, здібностей, уяви тощо. Ручна художня праця збуджує емоції, стимулює потяг до прекрасного.

Головною метою підготовки школярів до праці є підготовка їх до роботи в складних умовах ринкової економіки, яка повернена до споживача і потребує активних людей, ставить підвищені вимоги до якостей особистості, її виховання, самовиховання. До со-

новних вимог особистості в ринкових умовах необхідно віднести: чесність, порядність, совісність, заповзятливість, відповідальність і дисциплінованість у праці. Всі ці вимоги лежать в основі ручної художньої праці.

Заняття художньою ручною працею формує комплекс соціальних якостей особистості. Одним з важливих компонентів є формування колективізму і взаємодопомоги, оскільки ручна художня праця має не тільки індивідуальний характер, а й колективний. Насамперед, це пов'язано з розробкою орнаменту, конструюванням виробів, наданням їм естетичного вигляду. Тому трудова діяльність виступає не як певна практична діяльність, а як взаємодія школяра зі своїми товаришами, споживачами, вчителями.

рядженні практично один рубанок і шерхебель. Всі дерев'яні частини інструментів вони виготовили самостійно. ...Програма робіт дуже практично поставлена і відпрацьовується залежно від потреб школи» (Пуйман С.А. Трудовая подготовка учащихся Яснополянской школы в 20—30 годы // Школа и производство, 1992. — №526. — С. 3—5). Відомо, що на той час не було типових програм, вчителі склали їх самостійно, орієнтуючись на дореволюційні методичні посібники. Цікаво, що за кошти за реалізовану продукцію, школа купувала інструмент та необхідні матеріали.

Нині таким джерелом фінансових надходжень є введення в трудове навчання занять з ручної художньої праці. Ручна художня праця дає можливість

Анатолій ЧУМАК
(Криворізький педінститут)

ЧУМАК Анатолій Софронівич, набувши великого досвіду учителя трудового навчання, нині працює старшим викладачем кафедри педагогіки та методики трудового і професійного навчання Криворізького педінституту.

РУЧНА ХУДОЖНЯ ПРАЦЯ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

З досвіду відомо, що під час роботи в колективі в учнів відпрацьовується певний оцінний компонент діяльності при виконанні виробів. Якість виробу оцінює колектив, тому спільна робота має своє вагомe значення для кожного і колективна думка відіграє не останню роль у формуванні моральних та трудових якостей особистості. Одним з важливих чинників, що впливає на формування особистості, є результат праці. Вироби мають споживчу вартість і їх якість визначає професійну майстерність школяра. Відповідна оцінка виконаної роботи, виробу викликає певні емоції в учня, які в майбутньому стають мотивом для удосконалення фахового рівня.

Звертаючись до історії, згадаємо роботу колективу Яснополянської школи в 20—30-і роки нашого століття. Відвідавши Яснополянську школу з інспекційною перевіркою, відомий педагог Н.В. Чехов у своєму звіті Наркомпросу писав: «Обладнання майстерень зроблено руками самих учнів. ...Роботу по обладнанню майстерень вони починали, маючи в своєму розпо-

широко використовувати знання, уміння та навички, набуті в процесі трудової діяльності. Вона відповідає всім вимогам програм з трудового навчання, включаючи з свого змісту тільки сільськогосподарську працю.

Особливої уваги потребують об'єкти праці. В них закладено елементи прийомів та навичок, якими повинні оволодіти діти. Тому вчитель повинен звертати серйозну увагу на доцільність виробу, який виготовлятиме учень, його побутове призначення чи товарну цінність. Одним з поширених виробів на заняттях ручною художньою працею в деревообробці є скринька. Розглядаючи технологію її виготовлення, можемо простежити безпосередній зв'язок між вимогами програм з трудового навчання і ручною художньою працею. Так, у програмах трудового навчання ставиться завдання навчити учнів економної розмітки матеріалів, уміння читати креслення, готувати поверхню виробу до розмітки. При виготовленні скриньки учень повинен розробити перш за все креслення майбутнього виробу, перенести його на заго-

товку, потім приступити до розпилу розмічених деталей. У процесі роботи учень вчиться економної розмітки, пиляти деревину вздовж і поперек волокон. Потім необхідно провести з'єднання деталей корпусу скриньки за допомогою клею, цвяхів чи шипового з'єднання, і прикріпити до корпусу за допомогою навісів.

Згідно з вимогами програм трудового навчання, обробка деревини здійснюється окремо від обробки металу, а ручна художня праця з обробки деревини не потребує конкретного розподілу з роботою з різними матеріалами. Тому тут відкривається широке поле діяльності у використанні різноманітних матеріалів: навіси можуть бути виготовлені як з дроту, так і з жерсті, тканини та інших матеріалів, залежно від конструкції виробу. Якщо навіси виготовлені з дроту, то необхідно провести операцію свердління ручним дрилем або за допомогою свердлувального верстата і надійно прикріпити кришку скриньки до корпусу. Залежно від розробки технологічної карти проводиться подальша робота з оздоблення виробу.

Розглянувши фрагменти роботи над скринькою, ми переконалися в кількості операцій, що виконуються на занятті ручною художньою працею, які відповідають вимогам програми з трудового навчання. Сам процес оздоблення потребує окремих коментарів. Скажімо, оздобити скриньку можна різьбленням, фарбуванням, розписом. Все це передбачає програма з трудового навчання. Крім того, вона спрямовує на формування відповідних умінь і навичок. У зв'язку з цим вправи як метод навчання повинні відповідати наступним вимогам: мати свою мету, свою мотивацію; виконуватися під наглядом учителя, який обов'язково повинен звертати увагу на статичну позу і динаміку рухів; під час виконання вправ учень повинен мати орієнтири для самоконтролю над своїми діями (перед очима таблицю, плакат та інші наочні посібники). Водночас слід пам'ятати, що не кожне багаторазове повторення є вправою.

При занятті ручною художньою працею дії учня з виконання певних прийомів набувають автоматизму, звільняються від контролю свідомості, що дозволяє розвивати швидку дію, пристосовуватися до швидких змін завдань. У цілому ніяка дія при роботі над художнім виробом не може бути автоматизованою, віддаленою від свідомості, тому що вона керується свідомою метою. Прагнучи досягти автоматизму, необхідно розвивати психофізіологічні якості учнів: окомір, швидкість виконання певної операції, коор-

динацію рухів, відчуття часу, швидкість мислення, уяву тощо.

На перших етапах художньої праці необхідно сформувати в учнів уміння працювати з інструментом, особливо це важливо при роботі з різцем на заняттях з різьблення по дереву. Основним інструментом, як відомо, є різець-косинець, який досить гострий і невміле користування ним може призвести до травми. Тому необхідно навчити учня працювати тільки кистю, в якій затиснуто інструмент, а кисть має нерухомо лежати на поверхні оздоблювальної деталі. Зріз повинен мати чистий соковитий, естетичний, вигляд. Навчання бажано починати з відпрацювання прийому зрізу волокон і заготовки класти так, щоб різьблення виконувалося впоперек, а не вздовж волокон. Тільки досягнувши впевненого володіння різцем, чіткого зрізу волокон, доцільно переходити до наступного виду роботи, такого, як проектування орнаменту з урахуванням міцності деревини, текстури та її вад.

Для проектування орнаменту можна використовувати вже відомі зразки орнаментів, форми виробів, фотографії, малюнки в підручниках та довідковій літературі. Заслугує окремої уваги використання персональних комп'ютерів. Відомо, що нині при розробці орнаментів все більшою популярністю користуються комп'ютери. Майже в кожній школі є комп'ютерні класи, які не працюють на всю потужність. Коефіцієнт використання комп'ютерних класів досить низький і використовують їх тільки на заняттях з інформатики, а для розробки орнаменту не потрібно спеціальних програм, можна використовувати вже відомі, таку наприклад, як «STORYBOR». Тому заняття при розробці орнаменту бажано проводити в комп'ютерному класі з використанням комп'ютерів.

За допомогою комп'ютерної техніки розкривається перспектива розвитку особистості і створюються умови закріплення стійкого інтересу до ручної художньої праці. Комп'ютерна техніка містить великий обсяг інформації, необхідний для виготовлення художнього виробу. Працюючи з комп'ютером, учень мобілізує всю внутрішню енергію, змушує себе бути більш уважним, організованим, при цьому діалог проходить безпосередньо між учнем і комп'ютером. Відсутнє упереджене ставлення учителя до учня, а також психологічний тиск. Учень має можливість створити свій власний, неповторний орнамент.

Ручна художня праця, пов'язана з використанням комп'ютера, позитивно впливає на розвиток особистості, розвиваючи художнє мислення, посилює мотивацію навчання, допомагає аналі-

зувати одержану інформацію. Оцінюючи значення роботи з комп'ютерною технікою і її вплив на людину, Д.Закатнов звертає увагу на те, що: «При роботі з комп'ютером оператор, в даному разі учень, реагує на інформаційну модель, що визначає перенесення основних трудових операцій, виконуваних людиною, на рівень внутрішніх, насамперед психологічних процесів. Тому оператор повинен сприймати і запам'ятовувати значні за обсягом масиви інформації, приймати на основі цього рішення і передавати їх для виконання комп'ютеру» (Закатнов Д.А. Организационно-педагогические проблемы создания и функционирования межшкольного учебно-производственного компьютерного центра / Дис. ...канд. пед. наук. — К., 1992).

Закінчивши розробку орнаменту за допомогою комп'ютера, учень має приступити безпосередньо до ручної художньої праці. Першим етапом є підготовка заготовки, а потім перенесення розробленого орнаменту на поверхню. Відомо, що розвитку творчих здібностей сприяє робота учнів з виробом. Руки дитини безпосередньо виконують різноманітні рухи, відпрацьовуючи взаємодію руки із знаряддям праці. Досконалість праці допомагає самостверджуватися особистості, є одним з провідних чинників виховання і розвитку особистості.

У процесі занять ручною художньою працею формуються і удосконалюються фізичні та духовні сили особистості, її інтереси, нахили та здібності.

Джерелом нових знань та умінь стають нові, ще незнайомі знаряддя праці, які використовуються в роботі. У кожному знарядді праці відображені явища, закономірності його виникнення та раціональні способи користування інструментом. У процесі роботи над художнім виробом особистість пізнає сама себе, вчиться оцінювати свою працю, порівнювати з працею товаришів. Водночас розвивається увага, сприймання того чи іншого явища. Відпрацьовуються професійні комплекси. Учні розвивають технічну та художню уяву, просторову пам'ять, точність.

У процесі ручної художньої праці школярі усвідомлюють, що пізнання і практична робота являють собою одне ціле людської діяльності. Оволодіння відповідними знаннями і вміннями підвищує рівень їх політехнічної підготовки.

Розробляючи завдання з ручної художньої праці, слід звертати увагу на виявлення розумової пізнавальної дії, оволодіння певними практичними навичками, які дають можливість використовувати теоретичні знання в процесі навчальної діяльності з основ наук.